

Fitxa per la Nules-pèdia / Museu de memòria oral

Nom/Cognom	Alejandro Roselló Romero i Soledad Palmer Lucas
Data de naixement	Alejandro Roselló, dijous 31 d'agost de 1944
Títol	Alejandro Roselló i Soledad Palmer, en Villa Antonieta
Categories	Casetes de la Mar, guerra civil
Data i lloc de l'entrevista	Diumenge 18 d'agost de 2019, a Villa Antonieta, a la Mar de Nules
Data de publicació	Diumenge 13 d'octubre de 2019
Equip entrevistador	Etnograma (Laura Yustas i Nelo Vilar)
Link	https://youtu.be/mwYX9C00qZo
Extracte	https://youtu.be/R63Xzqakd6s

El diumenge 18 d'agost, aprofitant, com antigament, el cap de setmana de sant Roc, vam anar a la Mar de Nules a parlar amb el matrimoni format per Soledad Palmer i Alejandro Roselló, en el marc fresquet i incomparable de Villa Antonieta, una caseta construïda en 1930 a la moda elegant d'aquella època. El seu relat deixa ben clara la importància patrimonial de les casetes, per estètica però també perquè forma part del relat, de la identitat i de la vida de Nules.

Soledad i Alejandro ens van acollir amb generositat, va ser una entrevista comodíssima, com de dia de festa.

Sinopsi:

Alejandro Roselló i Soledad Palmer parlen de les circumstàncies al voltant de Villa Antonieta, una caseta a la Mar de Nules construïda en 1930: la família, la Guerra Civil, la postguerra i la vida al seu voltant.

Transcripció:

...les forces nacionals estaven al Corrent, ahí a on està el camp de futbol, i les forces republicanes estaven al camí Cabeçol, i allí va ocurrir la batalla de la Fuente de la Salut que deien, que entre els dos bandos entre morts i ferits van haver 10.000 baixes. Ahí és a on està eixa línia de búnquers, i claro, això destrossar-ho i passar va costar 9 mesos [el relat que

considerem més correcte dels fets de la guerra civil a Nules es pot llegir a l'exposició [Nules, 1938: un poble a foc i plom](#); i sobre el front i els búnquers es pot veure també la [Visita al patrimoni militar de la guerra civil explicada in situ per Carlos Mallench](#)]. Sense entrar en valoracions polítiques, eh? Amb estranys de política no parle mai. I de dones tampoc [risses].

Ací hi hauria gent a punta pala...

En esta casa meua estava tota la família meua. Ací hi havien 25 o 30 persones. Açò ho vaig heretar jo de ma mare, per això se diu Villa Antonieta, a ma mare li deien Antonia Romero Lucas, la coneixien com Antonieta la Bamboïna, encara que no tenia res de Bamboïna sinó que s'havia criat en el que era alcalde de Nules, el primer alcalde demòcrata de Nules que va ser... que no era carliste. Era el tio Ramon, i en ell se va criar ma mare.

Clar, ací el carlisme era...

Eren potents, ací eren potents. De fet m'auelo Alejandro era carliste, i havien criat a la seua dona perquè la tia Soledat i el tio Ramon van criar a m'auela, que es va morir sa mare en el part d'ella. M'auela va eixir de núvia de casa d'ells, se va casar amb m'auelo. M'auelo... al nàixer ma mare se va morir m'auela i la tia Soledat va dir: "Si hem criat a la mare criarem a la filla", i ma mare va eixir de núvia de casa la tia Soledat, que era la segon, i no eren res, eren senzillament veïnes. I m'auelo totes les nits anava a vore a [m'auela] però mai entrava en casa del tio Ramon. Perquè aquell era liberal i ell era carlista [risses].

Sí, tota la zona: Artana era molt forta carlista, les Alqueries... I hi ha memòria, encara.

I aquell li feia: "Xa, entra, que no tinc cuernos ni rabo". I este diu que li contestava: "Què no xafaria la casa d'un liberal?". I el dia que es va morir el tio Ramon m'auelo anava al dol però es va esperar al brançal a que esquera el féretro, ell no va entrar. Eren aixina de burros [risses]. No, però això era bo, perquè ma mare mos va ensenyar, igual al meu germà que a mi... —este home d'ací al costat és germà meu, supose que t'ho hauran dit; ahí està la meua cunyà i el meu germà—, que de bons n'hi haven en totes parts, perquè ella era filla d'un carlista però sin embargo l'havia criat un liberal, per lo tant mos deia: "Tot el món és bo...".

Ell tenia molta afició a la pesca i va escomençar en una barraca de senill, va acabar després fent-se una caseta, després va acabar fent-se una capella i després va acabar fent la casa. En fi, açò no se feia... Tin en compte que anaven agarrant la grava i l'arena d'ahí, feien blocs i quan se secava amb eixos blocs és lo que construïen. Perquè tin en compte que l'aigua ara està ahí, però quan jo venia per ací de xicotet triplicaria lo que hi ha ara. Inclús se va parlar d'intentar donar concessions per a fer una altra línia de cases davant que al final no se va aprovar.

Mare meua, pràcticament se l'haguera tragat ja.

Soledad.- S'haguera quedat dins la mar.

Alejandro.- Bueno, deixem de parlar d'això i quan tu vulgues escomencem, perquè si no...

Bueno, mos interessava saber com era un poc la vida... Mos han parlat ja de gent que estava malalta i se'n venia ací.

En el cas de la tia Soledat era per la tensió, que la tenia molt alta.

I se quedaven ací a viure?

No, no, venien en l'estiu i després se n'anaven. Tin en compte que ací venien... beviem, que jo encara la mantinc, de cisterna, no hi havia aigua potable, i la llum era carbureros. *Carburo de calcio*, que era lo que amb lo que entraven els miners antes a les mines. Quan s'acabava el carburero a dormir. I normalment a l'acabar l'agost la gent se n'anava. Perquè també venia un tipo de cultiu que ara ha desaparegut, que era la garrofa, i en eixa època s'havia d'abatollar els garroferals i replegar-les perquè era el menjar dels animals. En totes les cases hi havia un animal o dos, en vez d'un tractor o lo que n'hi ha ara, un cotxe, pues hi havia un carro i un haca, no? [risses]. I ho condicionava a muntó, això, sí.

Açò seria encara zona arrossera, m'imagine...

Bueno, açò eren serradals, l'arròs estava en la zona aquella d'allà. **[5 min.]** Ací eren serradals, que havia segut mar està clar perquè era arena morta, i de fet estes cases se varen construir sobre els serradals que eren finques, finques cultivables. De panís, melons, melons d'Alger... eixia molt bo perquè era tot arena. Però açò ja fa temps eren serradals.

Entonces ho feien molt curt... bueno, era un poc com ara, venien en estiu i estaven ací...

Sí, els que més estarien ací seria dos mesos, dos mesos i mig. Això no vol dir que mossèn Antonio se passava la vida ací pescant però crec que seria l'únic. Te parle de referència perquè clar, en 1919 jo tot és escoltat. Conforme lo que te deia antes de ma mare i el tio Ramon és contat per ma mare, jo no ho he pogut viure. Lo que passa és que, claro, de la mateixa forma que pa mi lo que diu ma mare és sagrat, supose que pa tots igual, lo que ma mare me contava pa mi era aixina. Crec que t'he contestat a lo que m'has preguntat.

Sí, absolutament. No li hem preguntat com li diuen.

Alejandro Roselló.

Mos pot dir l'any que va nèixer?

El 31 d'agost de 1944.

Gràcies, hi ha gent que li fa vergonya... [risses]

No, per què? Si jo estic en actiu! Home, jo estic en actiu, estic treballant. Jo no estic jubilat, jo estic treballant. Com advocat però treballant. I de vesprà me'n vaig al camp; m'he criat allí i me llama i tinc uns animallets i unes coses...

Vosté pel seu apellido i pel que mos està contant és de Nules però de molt arrere, clar.

Home, en Castelló me dirien que sóc de soca. Ací dic que sóc de Nules, gràcies a Déu. I a la pregunta de per què gràcies a Déu, que me va dir un metge una vegà. Diu: "I si haguera nascut

en Borriana què haguera passat?”. Dic: “No res, però si haguera nascut en Sierra Leona què?”. Diu: “També té raó vostè, lo de gràcies a Déu” [risses].

Mos contava que vostè treballava al camp, de jovenet.

Hasta als 26 anys.

I ahí va decidir estudiar...

Jo quan vaig eixir de la mili... de jovenet havia intentat estudiar, però no tenia el cap centrat en allò, i quan vaig estar en la mili vaig estar meditant i vaig vore que lo que jo tenia no ho volia pals meus fills. I vaig tornar a escomençar des de zero, des de primer de batxiller, i hui en dia pues ja... si se me permetix la immodèstia pues són tres carreres, un màster, un doctorat en dret... Però això són locades que té u a vegades, perquè en dret me vaig matricular amb 60 anys. I me vaig doctorar fa set anys. També té una explicació: era donar-li pas al que venia darrere, que tampoc volia jo tallar-li el camí. Entonces jo eixint-me'n li obria es pas al meu fill que està amb mi en el despatx. Però el camp segueix agradant-me, sempre que puc me'n vaig al camp. Ara no perquè les cames no me permetixen caminar, però sempre que puc me'n vaig al camp. La terra crida.

I açò saben si va quedar molt tocat, en guerra?

Bueno, va quedar a muntó tocat!

Mosatros hem vist algunes fotos en què hi havien cases tombades, però açò no se va bombardejar com se va bombardejar Nules.

No, ací se'n van vindre la gent fugint del poble perquè els van evacuar perquè el poble estava... En Nules van quedar 18 ó 20 cases completament dretes, lo demás eren trossos de casa i solars i tot lo que fóra, de fet la casa dels meus pares va desaparèixer. I la última... crec que l'auelo d'ella [es refereix a la seua dona, Soledad Palmer Lucas, que estava present] i sa mare eren dels pocs que no se'n van anar perquè l'auelo d'ella tenia un problema fort en el estómagu, d'això va morir, i igual li tenia morir de lo que tenia en l'estómagu que d'un bombardeo, i són els únics que es van quedar allí. I des d'allí veien com bombardejaven l'església i totes eixes coses.

Soledad.- I l'estació, que n'hi havia un tren de municions, i ahí se feien... i ells com era el camí Calvari, el que dóna a la Residència, clar ho veien. Pues a tot açò a m'auelo li era igual, perquè se va morir nou mesos després d'acabar-se la guerra...

Alejandro.- Era un home que estava desahuciat i ell va dir que no es menejava.

Soledad.- ... però era molt major, **[10 min.]** en 60 anys, miraven que era molt major, i ell no volia menejar-se però ma mare que tenia horror als bombardeos, cada bombardeo en Nules corrents se'n venia a la mar. Sí...

I en quin moment se bombardejaria açò o se destruiria açò? No va ser en eixe moment, clar, perquè ací...

Alejandro.- No, no, és que açò no es va destruir, este cases. Estes cases lo que passa és que mosatros les hem mantingudes, i hem anat reformant-les i hem anat fent coses. Però realment estes tres cases i esta se van quedar en peu. Lo que estaven era foradades pel corral i passaven, tipo trinxera, d'una casa a l'altra. De fet, segons me deia el pare de la meua cunyà, ell i un tio d'ella estaven ací, anaven de voluntaris amb la bandera valenciana; en estes cases

estava la comandància de la bandera valenciana perquè era lo més potable que hi havia. Perquè la casa dels carabineros, que estava ahí a on està ara el faro, això pues... sí, quedava algo, jo he vist fotografies per ahí que... Però això estava molt destruït, entones en ma casa, en esta, se van quedar hasta que van traslladar la comandància de la guàrdia civil a Moncofa, ací se van quedar ells perquè era l'únic que estava en peu. Guisaven a eixa casa del costat i dormien ací en la meua. I ja no entre en més explicacions perquè ja seria ficar-me en política, i ja t'havia dit que de política i de fútbol no parlava...

Ens hem trobat xifres de molts refugiats, no només famílies molt extenses, sinó de molta gent que venien amics o veïns, però també gent que venien d'altres pobles...

Alejandro.- Sí, eixe va ser el problema después d'estes cases. I desviem-ho...

Sap si ací hi havien refugiats i coses...?

Alejandro.- No, a mi no me consta i ma mare... Perquè ací se quedaven m'auelo, que era el patriarca de la família, perquè tots els germans havien mort, se quedava cuidant a les dones i als xiquets, mentres els hòmens anaven a guanyar-se la vida fora. I ell se quedava perquè clar, amollar a dones i xiquets en guerra, pues no era molt aconsellable. I era m'auelo el que controlava totes les tropes. Aquell [es refereix al seu germà, que viu a la casa del costat], que era xicotet... perquè el meu germà és huit anys major que jo, pues aquell és el que anava sempre amb m'auelo fent-li de fastidiós [risses]. Però estava tota la família de ma mare, inclús va haver una època que la de mon pare, estaven, menos un dels germans, estaven tots ací, lo que passa és que donava pa lo que donava, açò. I se'n van anar ells cap a les Alqueries i Borriana. Però va haver un moment que tota la meua família estava ací. En quartos dones, en quartos xiquets, en quartos d'açò... i els hòmens al mig de casa. Al dia siguint eixien amb un camionet que tenien a guanyar lo que podien i m'auelo se quedava cuidant a les dones. Per supost que això tot és contat, jo no ho he viscut, el que sí que ho ha viscut és el meu germà, que estava per ací, però jo no.

Ja después de guerra supose que açò seria una casa de recreo un poc com ara, m'imagine.

Alejandro.- Bueno, no, açò s'ha reformat a muntó, eh? I s'ha mantingut molt, de fet llevant de la frontera jo he refet hasta el *techo*. Perquè anava caent, tin en compte que l'obra no era com ara, però sin embargo el ferro ahí el tens, eixe ferro és original, i les reixes són les originals. La frontera no s'ha tocat res.

Soledad.- La madera igual, la madera, les reixes i les portes són les mateixes.

Alejandro.- Les portes, la madera és tot lo que era, però per dins o ho mantens o açò ja no estaria. El dir que... això és una utopia, mosatros tots els anys fem coses pa mantindre-ho, si no açò desapareixeria. Açò per exemple, que era una casa que estava a tall de madera, ara hi ha tres vivientes: una planta baixa i dos pisos. Però no, s'han mantingut les cases. Milacres no se'n fan.

Soledad.- Però después de guerra sí que va eixir molta gent amagà en les marjals i en les cases.

Alejandro.- [15 min.] Sí, però això no vol dir que hi hagueren refugiats, sinó lo únic que vol dir que a lo millor sabien a on hi havia un [inintel·ligible] d'una escala i feien una paret i forats i s'amagaven dins, però no eren refugiats, que és lo que l'home m'ha preguntat. I en les marjals moltíssima gent que coneixia, perquè tin en compte que, jo no sé de quina zona eres tu, però...

Jo sóc d'Artana.

Alejandro.- Bueno, pues entonces no hi ha marges fondos en Artana, però si caus dins d'un marge fondo no eixes. I entonces la gent se protegia molt, coneixedors d'on estava el marge i per a on podien crubar, molta gent que se n'havien passat del bando republicà al bando nacional perquè la gent se'n passava per la mar. Tin en compte que a on està la casa dels meus sogres, que és la primera que eix cap a fora, allí estaven els republicans, i ací estava la Bandera Valenciana que eren nacionals. I els que eren d'esta zona per la nit nadant se'n passaven. Era 300 metres i ja estaven en els altres.

Soledad.- Recorrien a la gent de Nules que sabia eixe canal lo fondo que era, com i de quina manera....

Alejandro.- I els marges fondos...

Soledad.- I les nits que podien passar, i se'n passaven perquè havien de passar, Alejandro, sense banyar l'arma i sense haver-la disparà. Perquè els oloraven a vore si feia olor a pólvora.

Alejandro.- Ella se referix, en el cas de mon pare, mon pare el van reclutar l'exèrcit republicà però quan van arribar al front ell i altra gent del poble estaven els comissaris polítics, i aquells tenien la història de tot, sabien de quines històries venien i van escomençar a amenaçar-los, en fi, lo típic, no? I aquell varen dir: "Ací en sobren i som mosatros". I la mateixa nit que van arribar, per una espècie de trinxera, ell i un altre companyero de Nules també, se'n varen passar. L'altre quan ja estava arribant als nacionals el van malferir, de fet va morir allí, mon pare el va arrastrar viu encara hasta aquell zona i lo primer que van fer va ser això: olorar-li l'arma, preguntar-li si era casat, si tenia fills, i li van dir: "T'hem de tancar hasta que vinguen els informes del teu poble però pa tu la guerra s'ha acabat", i de fet ell els quatre anys que va estar fora estava en la retaguardia fent altres faenes perquè traïen... als majors i en fills els traïen del front. Per què? Perquè a un jove li diuen ataca i ataca, i a un altre li diuen ataca i diu: "I el meu fill què? No ataque. Faig com si atacarà però no ataque". És que tot això de les pel·lícules es molt bonico però la realitat no és aixina. Jo te puc dir que he estat en l'exèrcit de terra, fent la mili voluntària, i quan t'explotava un morter no te feia gens de gràcia. I sabies que no te tiraven a tu. Però per botons, si s'enganyen i em peguen a mi... Imagina't que siga en sério. No és lo mateix un xiquet que un major, el major se resguardava. I de fet a un germà de son pare [del de Soledad] el van agarrar amb 17 anys i el primer dia que va arribar a l'Ebro el van matar. Per això, perquè la Quinta el Biberón que deien, "Ataqueu", i aquells atacaven. "No passa res, anem a la guerra". Però no és lo mateix el cine que la realitat.

Soledad.- ...el varen despreciar per la edad, perquè era jovenet. Que quan van passar els nacionals necessitaven tot i el varen agarrar. I allí n'hi haven... en la Batalla de l'Ebro n'hi haven tres germans de mon pare. Ells n'eren set. I enseguida varen dir: "Ha caigut u de Nules". I me fa... m'emociona perquè era un xiquet... I quan varen dir el nom, perquè enseguida se conoce, l'enterraban en la Bandera Valenciana (...) i el van dur ací a Nules.

Alejandro.- No és gens agradable allò, que no torne més. Que no torne mai això. No hi ha mai dret a una guerra, no. Això és inacceptable a totes llums.

Tu diràs.

Bueno, tornem a les casetes. La seua vivència de les casetes suposem que serà també vindre en estiu.

Alejandro.- [20 min.] Sí, només va passar aquella època de marejols amb els carabineros i tot això, mon pare enseguida van fer lo imprescindible pa vindre-mo'n. No veníem el temps que

venim ara però veníem un matrimoni... bueno, ell havia mort, un metge de València que va curar al meu germà dels ulls, que era oftalmòleg, que era fill de Nules però vivia en València. Venien la dona i la crieta, venia m'auelo, els meus pares i el meu germà i jo, i tots estàvem per ahí dins. Perquè a on està ara la cuina i el comedor, ahí s'acabava la casa. D'ahí en avant estava l'excusat que deien, que se limpiava de l'escurà, darrere teníem un galliner amb animals i l'haca. Perquè estes cases darrere tenien una entradeta de carro i l'haca entrava per darrere i, en fi... Però sí, només va acabar tot el marejol aquell els meus pares van escomençar a vindre per ací, i jo venia i era una cosa aixina. Tindria uns tres anys.

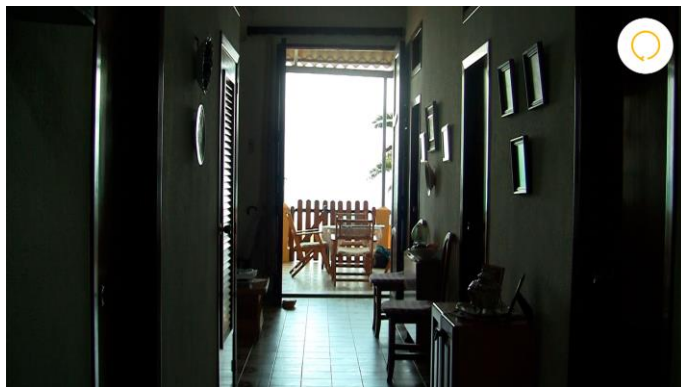
Entonces no hi haurien moltes cases, m'imagine.

Alejandro.- No, és lo que t'he dit jo, estava açò que era villa primera, que estava molt derruïda; esta d'ací que estava a tall de madera; estes tres, que eren les tres més d'això, i después dos o tres cases més cap allà Villa Carmen, que estava també molt derruïda, i ja arribava a casa dels Carabineros, lo que passa és que va ser acabar la guerra i enseguida la gent se va tirar a edificar. Ràpidament l'any 50 ó 55 açò ja estava conforme està ara.

Tots els anys era construir, construir, construir... i no amb els asseos o els mitjos que tens ara. Però la gent tenia deler en vindre i ràpidament se va refer tot açò.

Clar, sense llum, sense aigua corrent, m'imagine.

Alejandro.- No, no, no n'hi hava. Bueno, hi hava un pou que era aigua salobrenca, perquè clar, el nivell freàtic està a dos metres, i una cisterna que és de lo que bevíem. I pa la llum carbureros, i palmatòries de ciris pa les habitacions. Portes ací no n'hi haven, eren cortines. Només hi

hava porta al primer quarto, lo demás ha anat fent-se después a poquet a poquet. Era molt precari però la gent venia, sí.

Soledad.- Mosatros vam fer uns arreglos perquè vam col·locar el piso, però hem respectat tots els barandats, no n'hem tirat cap.

I l'estructura?

Alejandro.- L'estructura és la mateixa. Se va canviar el *techo* perquè amenaçava ruïnes, s'ha ficat un piso, s'ha ficat el quarto d'aseo xicotet, se'n va fer després un altre allà baix, se va ampliar la casa hasta arribar a l'avinguda... Però lo que és l'estructura és la mateixa. I la *madera* que hi ha al *techo* és la mateixa, i el ferro ja t'ho he dit dos vegades; eixos ferros són els primers. Si s'arrima la teua companyera voràs que aquell d'allà encara té senyals de tirs. 80 anys a vora mar el ferro, tenia que ser molt rebò. Home, no vol dir que estiga nou, però ha aguantat, ha aguantat...

Soledad.- Després per la gola, set o huit cases, hi haven en el... lo que diem... eren patis, no estava edificat, i després ja vénen lo de la tia... Mari Cruz [?] i n'hi haven set o huit cases més, i és el camí Cabeçol cap allà. Alguna caseta com la del Coto...

Alejandro.- Però això eren casetes de pescadors, que pescaven allí a l'Estany i tot això i vivien d'això: algun pato que agarraven, talpons que agarraven i els venien... Encara que ara mos rigam, venien els talpons al mercat, sí: els penjaven en canyes, no els llevaven el cap pa que veren que era talpó i no era rata. Sí, no sobrava el menjar, no, no sobrava el menjar. I Miguel, que ara l'has vist ahí, eixe home que hi ha ahí, està tota la vida ací, **[25 min.]** ha fet tota la vida amb Maria, de jovenet -jo xiquet, ell jovenet- a agarrar granotes per ahí darrere. I en fi, era un poc més que la cultura de la supervivència, perquè clar, el terme i tot això va quedar molt afectat per nou mesos de batalles contínues.

Per la gelà del 46...

Alejandro.- El 46 va vindre una gelà, va arrasar els horts a ras de terra, se van refer; en el 56 ne va vindre una altra, que aquella no va ser tan forta però van caure hasta mitan arbre, i la veritat és que la gent del camp d'estos pobles, d'este concretament, ha patit a muntó. I necessitat molta. Ací era un poble de gent llauradora i treballadora, i digam que menjar no massa; perra ni una. Perra ni una, perquè recorde que en ma casa venien gent de Borriana a comprar quereguilletes aixina, i moniatets que quasi no es podien agarrar perquè no hi havia menjar. Ací hi havia menjar, perra ni una, però és que hi havia poble que no n'hi havia ni menjar. Eixes situacions no són gens desitjables.

La vida ací seria una vida... entonces no hi havia tele ni hi havia res...

Alejandro.- No, fer maleses els xiquets...

Amb el veïnat, m'imagine, molt bona relació...

Alejandro.- Sí, molt bona. El veïnat és que... som els mateixos que érem entonces. L'únic que passa que entonces uns eren jovenets i els altres eren xiquets i ara som tots majors ja. Perquè

Maria, que estava ahí, i Miquelet tenen la u 89 i l'altre 85. El meu germà ja en té 82, també. La meua cosina Fina i jo que som els més jovenets ne tenim 75. Vull dir jo que estem tota una vida els mateixos. Ara escomencen a vindre'n de fora, però sempre hem sigut la mateixa gent, no...

Sí, l'ambient continua sent molt familiar, esta platja és una meravella.

Alejandro.- De fet, esta i la Llotja són les úniques que se mantenen verges, eh? La gent no... La gent d'ací, els legítims d'ací no tenen massa interès en què vinga ningú. Són gent més tranquil·la, el tema de les discoteques, del bars i tot això no passa res, aneu-vo'n al poble del costat i canteu i balleu allí. La gent de la nostra edat tenia eixa forma de pensar, sí. Treballar, treballar, treballar, només era això.

Jo m'imagino que la mudança pa vindre ací...

Alejandro.- Amb un carro, somiers, matalaps, gallines, tot. Hasta el gat venia darrere [risses]. Home, tin en compte que els gats en aquella època eren una ferramenta, igual que el gos. El gos cuidava que no te furtaren el saquet al terme i el gat se menjava els ratolins que entraven en les collites. Mos riem però no eren mascotes, se guanyaven la vida [risses].

Ja ho crec!

Alejandro.- Ha canviat molt, ha canviat molt. Pa bé, gràcies a Déu ha canviat molt.

La gent que no tenia casetes venien ací puntualment.

Alejandro.- En els carros, tots els diumenges tota la vora mar era una tirera de carros, se portaven el conill amb tomata, que és lo que menjaven, i caragols amb tomata i coses d'eixes. I les marjals també, baix de les figueres pa estes èpoques, pa la època de Sant Roc s'omplia tot. Les marjals, baix de les figueres vivien famílies, i passaven una setmana, lo que fóra, i un pato que agarraren i una gallina, a viure [risses].

Soledad.- És que al terme hi haven animals comestibles.

Alejandro.- Sí, i tant, i tant! Jo quan mos vam casar mosatros sempre li deia a la meua dona que si a mi me tiraven al terme -entonces jo era llaurador-, amb una corbella al cinturó jo duria menjar a casa. I no ho deia de broma, no: ho duies. Ahí estaves: agarraves granotes, agarraves anguiles, agarraves de tot, savies a on estava tot. Però és que hem passat de beure l'aigua a finques de l'arròs, que apartaves el açò i quan ja la veies límpia omplies allí la canterilla, ara a no pode beure ni de l'aixeta. Ahí està tot dit. Treballàvem a l'arròs, s'acabava l'aigua **[30 min.]** i com sabíem a on naixia l'aigua l'apartaves i quan se feia clareta omplies la canterilla i no se moria ningú, no. I sin embargo pues ara tot és fem. Hasta l'aigua de l'aixeta tens que anar amb cuidao amb ella.

Parla tu, que si no només parle jo...

En el meu cas és que ha hagut eixa doble evolució: jo he viscut la terra, el treballar des dels nou anys, quan eixies d'escola tens que segar pa l'haca herba, tens que dur palla, tens que donar menjar a les gallines, tens que fer açò, ara después torna a escola... a después la meua vida ha canviat radicalment. Me vaig posar a estudiar i he seguit el meu camí i punto. Però en fi... He conegut les dos coses. I no m'arrepentisc, eh?, perquè de tot això se deprén.

T'has quedat parat quan m'has parlat de la clementina i t'he dit: la primera cosa que se va publicar de la clementina és meua.

Home, clar que m'he quedat parat, absolutament.

Alejandro.- Pues sí.

Es va fer un documental sobre la clementina, farà 14 ó 15 anys, no sé si el coneix, i el tenim penjat mosatros.

Alejandro.- No, no. És que tin en compte que fa 35 anys que jo vaig agarrar el meu camí i va arribar un moment que li vaig dir a la meua dona: jo si vull seguir progressant en la meua professió me'n tinc que anar, Nules no és pa mi. Havia aprovat l'ingrés en comptabilitat i auditoria de comptes i ací jo no tenia camí, me'n tenia que anar. I mo'n vam anar, sense tancar el despatx de Nules, mo'n vam anar a Castelló. I se segueix mantenint el despatx de Nules i el de Castelló. Lo que passa és que jo ara ja vaig d'eixida. Però encara vaig tots els dies, eh?

Sí, de veres que m'ha sorprès lo de la clemenules.

Alejandro.- Pues se deia "Sonex 1 en el contexto económico y social de la villa de Nules". Era la història des de la [Rerum Novarum](#)...

Sí, clar, l'encíclica...

Alejandro.- Que és a on va eixir l'encíclica de la història social de l'església. Que d'ahí és d'a on va eixir el Círcul Catòlic d'Obrers, hasta... pues en l'època de més esplendor de Sonex 1, que era la cooperativa més gran que hi havia en Nules, encara que después va desaparèixer. Estava tot escrit allí. Que la gent se sorprèn, dic: no, no, que això és meu. Bé, vale.

Ara parlarem i a vore si podem publicar això, me pareix una cosa bonica.

Jo tinc una còpia d'això. I l'altra ja te dic, està en l'Escola Social de València, no sé si s'aguantarà o no, perquè entoncs tenia 40 anys, i ja era la segon carrera, eh? I allò no sé si estarà encara però jo tinc un exemplar.

No els maregem molt més, jo pense que amb el que mos han contat...

No m'has marejat gens...

-Si poguera tornar a dir-nos qui va construir la caseta, perquè eixe minut primer crec que no s'ha gravat bé, i així mos assegurem...

Alejandro.- Esta casa se va construir per una vídua que era la que va criar a m'auela i a ma mare, que era vídua de Ramon Bamboí Clofent. I a ella li deien Soledad Enrique Carratalá, i havia criat a m'auela i a ma mare. I la van fer perquè la tia Soledad li havien recomanat que se'n vinguera a la mar pa la tensió. I com ací a esta casa del costat estava el cunyat, pues van comprar ací, van edificar ací perquè era tot família. Ja t'he dit antes que l'auelo de la meua cunyà era germà de mare del tio Ramon: este era José Palmer Clofent, Paradells era el fill, i el tio Ramon era Ramon Bamboí Clofent. Eren germans de mare. I hi havia molt bona relació entre els dos cunyats i se va construir per això.

Soledad.- Jo he entès que lo que volien saber també és l'obrer que va construir...

Alejandro.- Sí, Manuel Ferrara.

Soledad.- **[35 min.]** Sí, el pare de Manolo Ferrara, que eren tres fills i ja només queda el major.

Alejandro.- Sí, açò ho va fer aquell home. Ho va construir aquell home sense plano ni res, perquè si te n'eixes ahí fora a fotografiar la fatxa voràs com la marquesina està aixina [risses]. Va fer els càlculs a la seua manera i a córrer.

Soledad.- Però mira si ha durat temps, l'obra.

I dóna gust, llueix molt; este trocet d'ací és el més bonic que hi ha.

Alejandro.- Jo crec que sí... (...)

Van haver ací moments molt durs. Molt durs. Per què? Pues per això: gent que estaven en el bando guanyador volien imposar coses que no eren... A altres que també estaven en el bando guanyador, eh? Perquè mon pare, per exemple, es va passar quatre anys fora de casa. Quan va vindre el meu germà no el coneixia. La frase que me contava sempre ma mare era que el meu germà li deia: "Tu ves-te'n que tu no eres mon pare, mon pare és un home, i tu eres un soldat". Eixe que veieu ahí, eixe. Va estar quatre anys fora de casa, i va vindre ací, pues... Un dictador no se manté mai per ell soles, el mantenen una corte d'adlèteres que són els que fan el mal pa que aquell sobrevisca i ells... o siga, pa que ell se mantinga, aquell lo que fa és el sort i el cego. Però sí, van haver moments que es preferible oblidar-se.

No li hem preguntat... [a Soledad] a vostè també li hem de preguntar com li diuen, que estem ací parlant...

Soledad.- Jo Soledad Palmer Lucas.

Molt de gust amb els dos, ha sigut un plaer...

Alejandro.- [Al seu germà Salvador] Arrima't. Estic tot el rato parlant de tu i tu pareix que tingues por d'arrimar-te.

Salvador Rosselló-M'he fet major ja.

Alejandro.- Estava contant-los quan li pixaves el llom a l'auelo, que estava segant la brossa ahí al marge. Se distraïa aixina. Que diu que a on estaven, jo li dic que ací estava tota la meua família, m'auelo se quedava cuidant les dones en el meu germà, la Maria, el Manolo i tot això, i els tios eixien a guanyar-se la perra.

Salvador.- Clar, algo tenien que fer pa [fa el gest de dur-se el menjar a la boca]...

Agarrarien el carro o...

Alejandro.- Un camionet tenien, que anaven a fer transports i coses d'eixes. Però lo curiós és que l'auelo se tenia que quedar. També és veritat que m'auelo era el patriarca, eh? Havien mort tots els germans menos ell, i mos hem tingut que... quan ja teníem 55 anys els dos, mos han operat als dos del cor i entonces mos hem enterat de què se morien tots els germans de m'auelo. Genèticament, tota la família de ma mare han mort tots del cor. Bueno, els que s'ha mort, perquè el que és de mala classe com mosatros, és perquè el van agarrar... Home, a mi el dia que anava a matar-me me va dir el metge: "És que, encara que me digues *quisques*, te tinc que operar. Va a matar-te d'un moment pa un altre". I el meu germà va tindre un infarto que va estar una temporà... bueno. I al final el van operar i encara s'ha refet.

Estan molt bé, no?

Salvador.- No tinc 25 anys però bé, home, bé.

Alejandro.- Pues jo 75 i ell 82.

Pues està molt bé vostè també.

Salvador.- Encara vendríem la burra.

Alejandro.- I ell era el que estava ací; lògicament jo no estava, jo vaig nàixer en el 44. Tot lo que t'he contat és perquè m'ho ha contat ma mare.

Salvador.- Tinc un pocs anys més que ell, però bé.

Tenen unes cases fabuloses, eh? Açò és un *lujo*...

Salvador.- [40 min.] Hi ha que conservar-ho conforme està. Ara, tenim que anar reconstruint i arreglant perquè...

Alejandro.- Tots els anys se fa algo, tots els anys. La gent creu que no però sí, tots els anys se fica diners. Però la idea és que mentres pugam, pues mantindre-ho. I després si pot ser que ho continuen els de darrere.

És un lujo, i és una riquesa també per al poble. Tindre tot açò és una meravella.

Alejandro.- Sí...

Ei, què meravella!

Alejandro.- No és broma. Arrima't i fotografia-ho, això no ho havies vist mai.

Soledad.- I ara voràs. A provar-ho no, perquè hi ha persona que li impressiona l'aigua, però voràs lo clara que eix l'aigua.

Alejandro.- Seguim bevent d'ahí, eh? La setmana passà vaig tirar calç viva pa garantir-me... que els aljubs se desinfectaven amb calç viva. La setmana passà li vam tirar calç viva pa garantir-mos de que no hi havia res.

Soledad.- Ahí no entra cap altre ... només que este.

Me'n dóna un poquet? Puc beure?

Soledad.- Sí, sí. Jo perquè si te feia impressió.

Alejandro.- Notaràs el gust a calç perquè la vaig tirar despús ahir. Amargueta de la calç.

Està boníssima, l'aigua. No és aigua molla d'esta que...

Alejandro.- No, no, és aigua que no té ningun... és aigua pura, és de pluja.

Soledad.- Està arreglà i tot de quan mos vàrem casar perquè jo només bec aigua d'esta.

Alejandro.- Esta l'hem poat pa dinar.

Pues segur que és la més sana que hi ha.

Soledad.- I des de que me vaig casar... no bevien entonces, en aquella temporà. La varen arreglar i des d'entonces estem mosatros bevent-ne

Alejandro.- Ací no perquè han fet obra, però ahí encara es nota, mira-ho. Vine i voràs. Ara ho tapa un poc en nyesprero, però si t'arrimes... a vore si t'ho puc ensenyar. (...) Mira-ho, veus? Tot això, se passaven...

Clar, se passaven d'una casa a una altra...

Alejandro.- Tenien la garantia de que no... L'altra que hi havia a l'altre costat, eixa casa també estava comunicada, però al fer mosatros l'escala i haver fet eixe asseet pues ja no eix. Açò era el front, açò era el front.

Totalment, estava a mig a mig.

Soledat.- I esta és la meua família, jo vaig ficant ahí [es refereix a enanets de jardí; risses] (...).

Alejandro.- Mira ahí dalt. ¿Veus com això es veu trencat, cascat i arreglat? La casa s'acabava antes a on estava la cisterna. I això era la cuina. I açò era un desllunat i s'acabava la casa ahí. Mira-ho ahí,

veus com d'ahí cap allà és una altra cosa? Açò se va fer l'avenida, ho vam comprar a l'amo del serradal i vam allargar les cases hasta allà, però primer eren hasta ací...